

Prof. Dr. ÖMER FARUK AKÜN:
ANADOLU HALK ŞİİRİNDE TABİAT MOTİFLERİ
[Basılmamış Doktora Tezi],
İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, XVI +767 s.

ÖNSÖZ

İç ve dış âlem şiirin iki ana kutbudur. Şiire her devirde bu iki kutbun karşılıklı münasebetleri hâkim olmuştur. Bu iki kutub arasındaki muadele bir edebiyatına yahut onun içinde bir şâirin dış âleme bakışını ve duyu seviyesini açıklar. Dış âlemin en şumullü, daima müşahede edilen ve şiire en fazla giren cephesi olarak tabiat, Batı edebiyatlarında üzerinde ehemmiyetle durulmuş, bir çok araştırmalar yapılmış bir tedkik konusudur. Tabiat konusu, bir edebiyatın dış âleme karşı hassasiyetini, görme ve ifade seviyesini ve bir bakıma, tasvir ve kompozisyon durumunu aydınlatması itibarile hususî bir ehemmiyeti hâizdir. Bir edebiyatın veya bir şâirin estetiğini tayin ederken tabiat konusunun mühim bir rol oynadığı görülmektedir.

Türk edebiyatında tabiat konusu henüz metodlu bir şekilde ve etraflı olarak tedkik edilmemiştir. Edebiyat tarihimizin üç ana mecrasını teşkil eden Divan, Halk ve Tanzimat sonrası edebiyatları sahasının hiç birisinde bu konu müstakil surette ele alınıp ortaya konulmuş değildir. Ne Divan, ne Halk ve ne de Tanzimat edebiyatı sahasında bu hususta hususî bir monografi mevcut değildir. Bir edebiyatın dış âleme karşı alâkasını meydana çıkaran bu araştırma konusu, aynı zamanda o edebiyatın dünya görüşünü, estetiğini, his ve imaj dünyasını tedkik için de verimli bir zemin teşkil etmek dolayısıyla, bu edebiyatların daha esastan kavranması bakımından büyük bir ehemmiyet taşımaktadır. Tabiat konusu, şiirde, dünya görüşü, dış âlem ve insanın mevkii ve ayrıca estetikle, kültür tarihi ile ilgili muhtelif problemlerin bir arada bulunduğu bir düğüm noktası teşkil eder. Edebiyat tarihimizin bu üç ana mecrasında tabiat konusunun, bütün kadrosu ile meydana çıkarılması bu problemlerin tedkikine de yol hazırlamış olacaktır.

[II] Biz, tabiat konusu tetkikini, eski edebiyatımızda tabiatın en fazla yer aldığı bir saha olması, gerek Divan ve gerek Tanzimat sonrası edebiyatı devresinde münevver edebiyatının karşısında değişmeden devam eden ayrı bir edebiyat sistemi olması dolayısıyla halk şiirinde almayı tercih ettik. Tabiat konusunun Divan ve Tanzimat edebiyatlarında mevkiini değerlendirmek, seyir ve inkişafını edebiyat tarihi çerçevesinde daha iyi kavrayabilmek hususunda halk şiirinin aydınlatıcı bir rolü olduğu ve bir müracaat noktası teşkil edeceği kanaatindeyiz.

Halk şiirinde tabiat konusu üzerinde ortada çok az yazı vardır. Bunlar, halk şiirinin bütün tabiat muhtevasını ortaya koyan geniş ölçülü ve metodlu tedkikler olmayıp mahdut örnekler çerçevesinde kalan, tek cepheli kifayetsiz denemelerden ibarettir. Bunlarda, halk şiirinde tabiat konusuna sadece kısmî temaslar mevcuttur. Bu hususta mevcut yazıların, konuyu ne şekilde ele aldıklarını ve ne derece işlediklerini belirtelim:

1.Pertev Naili Boratav'ın "Halk şairlerinde insan ve tabiat" isimli makalesi, yalnız saz şâirlerinde tabiat konusunun bâzı karakterlerini ele alan bir yazıdır. Makale, saz şâirlerinde tabiata realist bir bakışla bakılmadığı, tabiatın bir vesile ve duygulara çerçeve olarak alındığı hususlarına işaret etmekte, ekserisi Yunus Emre, Pir Sultan Abdal, ve Karacaoğlan'a münhasır kalan birkaç şiir parçasını örnek olarak vermektedir. Tabiat, bu yazıda, sadece insanla alâkası bakımından bir iki noktasile ele alınmış, halk şiirinde insanın tabiatla münasebetine âit diğer tezahürler tesbit ve kategoriler hâlinde izah edilmemiştir. Küçük bir mecmua makalesi çerçevesinde kalan bu yazı sadece bâzı noktaların işaretine münhasır kalıyor. Böyle bir yazının, tabiat konusunu bütün esasları ile ihata etmesi beklenemez. Bu itibarla, bu yazıyı halk şâirlerinde insan ve tabiat münasebetini geniş ve sistemli bir surette ele alan bir tedkik adetmek mümkün değildir. Makale, konusunu bütün esaslarıyla ihata etmemekle beraber, tabiatın halk şâirlerinde duygular için vesile ve çerçeve teşkil [III] ettiği, olduğu gibi alınmayıp duygulara göre işlendiği hakkında isabetli hükümleri ihtiva etmektedir. Ancak, muharririn tabiatın tabiat olarak, yâni olduğu gibi alınmayıp insanın duyguları bakımından işlenmesi keyfiyeti büyük halk şâirlerine mahsus bir vasıf olarak görmesi doğru değildir. Tezimizde görüleceği veçhile bu, bütün halk şâirleri ile folklorik şiirde müşahede edilen umûmî bir vasıftır.

2.Sabri Esat Siyavuşgil'in "Türk halk şiirinde tabiat" isimli konferans yazısı, şiirimize tabiatın Tanzimat'tan sonra girdiği kanaatini reddetmek, Tanzimat edebiyatından önce de Divan ve Halk şiirinde tabiatın mevcut olduğunu belirtmek gayesini taşır. Yazının yarısı, tabiat görüşünün Avrupa edebiyatında geçirdiği merhalelerle, Divan şiirinin tabiat gö-

rüşüne âit izahları ihtiva ediyor. Halk şiirinde tabiat konusuna yazının ancak yarı kısmında yer verilmiştir. Konuyu, sistematik bir kadro içinde incelemekten ziyade, edebî bir ifade tarzının serbestliği ile ele alan muharrir, halk şiirinde tabiatı, Divan şiirinin tabiat görüşünden ayrı olması bakımından mülâhaza ederek, bir kaç mani ile iki şiir parçası müstesna, hepsi Karacaoğlan'a inhisar eden örneklere dayanan mütalâalar serdediyor. Mahdut örnekler çerçevesinde kalan, asıl konuyu ancak yarısı alan bu yazının "Türk halk şiirinde tabiat"ı bütün esaslarıyla ihata edemeyeceği tabiidir. Zaten konferansın gayesi de bu değildir. Makale sahibi halk şiirinde tabiat duygusunun bir kısmına temas edebilmiştir. Yazıda, bu şâirlerin tabiat karşısında hayranlık ve coşkuluk duymaları, ayrı düştükleri zaman ona hasret çekmeleri gibi noktaların işaretile kalınmış, tabiat duygusunun sübjektif ve objektif mahiyetteki diğer tezahürleri mevzubahs edilmemiştir. Muharrir, mahdut örneklere bakarak hüküm vermesi, mütalâalarının başka örneklerle te'yit edilip edilmeyeceği hususunu nazarı itibara almaması sebebile, tabiat duygusunun ele aldığı tezahürlerin halk şiirinde hakiki mevkii ve derecesini, hangi çeşit duygu tarzının hâkim bulunduğunu tayin etmemiş, tabiatın bizatihi ifade edilip edilmediği gibi konunun çok karakteristik bir meselesini meskût geçmiştir. Tabiat hasreti [IV] tabiatdaki mahrem hâlleri hissetme gibi örnekleri hayli az bulunan tahassüsleri, tabiat duygusunun tekerrürünü çok gördüğümüz tezahürlerle birlikte zikredilmesi, bunların da halk şiirinde aynı derecede mevki aldıkları zannını uyandırır. Bu konferans makalesinin Türk halk şiirinde tabiat konusunu, sevimli ve cazip bir bahis hâline getirdiğini ayrıca kaydedelim.

3. "*Halk Edebiyatında Tabiat*" başlığını ve Mehmet Öner ismini taşıyan teze gelince bu, birkaç antolojile, halk şâirlerine dair mahdut birkaç eserin karşılaştırılıp rastgele bâzı metinlerin bir araya getirilmesinden ibaret, malzeme, tasnif, tahlil itibarile herhangi bir değeri bulunmayan bir mezuniyet vazifesidir. Evvelâ tezin ismi muhtevasına uymamaktadır. Tabiat, burada, hikâye, masal, menakıb, bilmece, atasözü gibi çeşitli sahnelerle bütün halk edebiyatı kadrosunda değil sadece şiirde alındığına göre, bu isim uygun değildir. Mevzu ile ilgisi olmayan on üç sahifelik mukaddimesi çıkarılınca otuz beş sahifeden ibaret kalan bu çalışmada halk şiirlerinin bütün tabiat unsurlarının bol metin malzemesi etrafında toplanması şöyle dursun, yayla, at, geyik gibi başlıca motifleri yer dahi almamıştır. İlkbahar, bülbül, turna gibi en esaslı tabiat motifleri hakkında bulunmuş şiirler çok kısır bir sayıdadır. Halk şiirinde tabiatı müstakil bir tedkik konusu hâlinde aldığı ve çeşitli örneklerle tanıtmak mecburiyetinde olduğu hâlde, tezde dağ hakkında ancak 8, ilkbahar hakkında 5, bülbül hakkında 6, turna hakkında 3 manzume görülebilmektedir. Sade müstakil konulu manzumeler alındığı için tabiata dair daha küçük zikirler hâlinde

bulunan parçalar bu tezde hiç yer almamıştır. Tezin malzeme bakımından kısırlığına, ondan daha büyük bir noksan olarak tahlil yokluğu inzimam etmektedir. Muhtelif tabiat unsurları hakkında toplanan şiirler ciddi bir şekilde tahlil edilip hâiz oldukları karakter ve esaslar meydana çıkarılmamış, tahlil namına bir takım hâyide imajlarla o tabiat unsurları etrafında edebiyat yapılmak istenmiştir. Ne metinlerin seçilişi ne de izah ve tahlili ile, bir tabiat unsurunun halk şiirinde hangi bakımlardan ele alındığı ve nasıl işlendiği hususunda fikir vermekten çok uzaktır. Tezde lâle, karanfil [V] sümbül, keklük, kumru, güneş, ağaç gibi tabiat unsurlarına tahsis edilmiş maddeler olduğu hâlde, bunlara dair örnek bulmak mümkün değildir. Bu hâlile tez, bâzı tabiat unsurlarına âit metinlerin ciddi bir tasnif ve tahlile tâbi tutulmaksızın ve bunlardan halk şiirinde tabiat konusu hakkında neticeler çıkarılmaksızın sadece gelişigüzel bir şekilde sıralanmasından ibarettir. Netice olarak, metod ve ilmî endişeden mahrum bulunan bu tez, ele aldığı konuya ne etraflı bir malzeme, ne de görüş getirebilmiştir.

Görülüyor ki, şimdiye kadar bu konuda meydana getirilen şeyler kısmî veya kifayetsiz temaslar hâlinde kalmaktadır.

Halk şiirinde tabiat konusunun ciddi bir şekilde tedkik edilmemiş ve tanınmamış olması yüzünden ortada bâzı yanlış telâkkiler de mevcuttur. Bir telâkiye göre halk şiirinde tabiat yoktur, bu, bir münevver gibi tabiatı göremeyen, ondan zevk alamayan bir köylü seviyesinin şiiri olduğu için tabiat bu şiirde yer alamaz. Köylünün tabiata desintrsse bir gözle bakamayacağını ifade eden bu telâkkiye – ondan habersiz olarak – zıt bir telâkki daha vardır. En fazla yaygın olanı da budur: Tabiat, asıl halk şiirinde yer almıştır; onu meydana getiren halk ve şâirler tabiatın sinesinde yettiikleri için en fazla tabiatı “terennüm” etmişlerdir; tabiatı halk şiirinde bütün zenginliği ile, çeşit çeşit sahneleri, türlü unsur ve tezahürlerle bulabiliriz. Yâni bu görüşe göre, halk şiiri, içinde bulunduğu muhiti iyice aksettiren bir şiirdir.

Halk şiirinde tabiat mevzuunun, edebiyatımızda ne kadar yanlış tanındığını göstermesi itibarile tanınmış bir edebiyatçımızdan şu parçayı alıyoruz:

“Divan şâirinde tabiat bir Acem minyatürü üzerindeki perspektifsiz bahçeyi andırır. Burada, ağaç insana, kuş göğe yapışmıştır. Rüzgâr yoktur ve her ne varsa donmuş gibidir.... Onun içindir ki, Divan edebiyatı mahzeninden çıkıp da millî, halk şâirlerine kavuşunca, birdenbire, insan karakterleri, kuş cıvıltıları, yaprak hışırtıları, güneş ve deniz parıltılarile dolu canlı bir âleme doğmuş gibi oluruz.” (Yakub Kadri, Enderun şâirleri

[VI] ve halk edebiyatı).

Bu parça okununca zannolur ki halk şiirinde deniz ve güneş, çeşitli ihsas ve intibalarla yer almaktadır. Halbuki, halk şiirinde, muharririn tasavvur ettiği gibi bir deniz ve güneş yoktur. Deniz, teferruatı, pitoreski olmıyan, sadece isimden ibaret bir unsur, güneş ise bir teşbih konusudur.

Bir de, halk şiirinden veya bir halk şâirinden bahsederken, onda geçen çeşit çeşit tabiat unsurlarını sıralamak, onun bunları terennüm ettiğini söylemek mutaddır. Fakat bu zikirlerin mahiyeti belirtilmediği için sanılır ki, bütün bu tabiat unsurları şiirde tam bir dekor, toplu bir tablo teşkil ederler. Bunlardan bir kısmını toplu bir kadro içinde alan dağ, yayla, ilkbahar konusu müstesna, diğerleri şiirde müşterek bir tabiat tablosu içinde değil, ancak münferit, serpinti zikirler hâlinindedir. Bu türlü zikirlerle yapılan şey tabiat unsurlarının şiirde ne şekilde işlendiklerini nasıl yer aldıklarını belirtmek değil, sadece sayılıp dökülmesinden ibarettir.

Görülüyor ki, halk şiirinin ne tabiat muhtevası, ne de bu unsurların şiirdeki mevkii ve işleniş tarzı lâyıkile tanınmamakta, ciddi bir tedkikten geçmemiş bulunmaktadır.

Bu duruma göre her şeyden evvel, halk şiirimizin tabiat muhtevasını tam olarak meydana çıkarmak gerekmektedir. Bu yapılmadıkça Türk halk şiirinde tabiat konusunu, genişliğile anlamak, geniş problemler etrafında sağlam olarak tetkik etmek mümkün olmayacaktır. Sadece muayyen bir tabiat motifini tetkik etmek veya münferit bir meseleyi araştırmak, bu geniş konunun yalnız bir kısmına inhisar edecek, halk şiirinin tabiat muhtevası bütününü ile yine meydana konulmuş olmayacaktır. Biz, bu sebeplerle, geniş ve yorucu bir mesai sahasını alarak halk şiirinin tabiat muhtevasını meydana çıkarmak ve aynı zamanda, yapılacak hususi tetkiklere bir zemin hazırlamış olmak yolunu tercih ettik.

Tezimizin gaye ve metodunu izah ederken önce, tayin ve tahlil [VII] ettiğimiz sahanın ismi üzerinde durmayı lüzumlu buluyoruz. Tedkik edeceğimiz saha, bütün Türk halklarının edebiyatını içine almadığı için, geniş etnik şumûlü olan “Türk” kelimesini alarak tezimize “Türk Halk Şiirinde Tabiat” diye isim koymayı doğru bulmadık. Bunun yerine “Türkiye Halk Şiiri” ismini kullanmak da vazih bir hareket olmayacaktır. Çünkü “Türkiye” kelimesi, bize hudutları zaman ve mekân içinde sabit bir mefhum ifade etmez. Türkiye’nin hudutları her zaman değişmiştir. Sahayı, bugünkü devlet hudutları dahiline aldığımız vakit, geçmiş zamanın Rumeli, Macaristan ve Akdeniz’de meydana gelmiş bir çok halk şiiri mahsullerini, sırf bir isim yüzünden saha dışı etmek gerekirdi. Sahamızdan

“Osmanlı-Türk halk şiiri” namile bahsetmek, şüphesiz, daha münasip olurdu. Fakat elimizde Cumhuriyet devrine âit halk şiirlerinin bulunması ve bu tabirin bugün artık terk edilmiş bir tabir olması dolayısıyla onu kullanmak istemedik. Osmanlı İmparatorluğu’nun yayıldığı sahanın bir kısmını teşkil eden Rumeli, Macaristan ve Akdeniz Türk halk şiiri mahsullerinin, Anadolu halk şiirinin an’anelerini taşımaları ve buralarda isim yapmış halk şâirlerinin ekseriya Anadolu’dan –bilhassa ordu hizmeti dolayısıyla– gelmiş bulunmaları, ve elde ettiğimiz malzemenin büyük kısmının Anadolu sahasına âit olması dolayısıyla sahamızı “Anadolu halk şiiri” şeklinde adlandırmayı daha münasip gördük. Şu hâlde “Anadolu halk şiiri tabiri”, tezimizde, muayyen bir coğrafya mefhumu değil, o sahada teşekkül etmiş, Osmanlı İmparatorluğu’nun diğer sahalarına yayılmış bir halk şiiri an’anesini ifade edecektir.

Tabiat muhtevasını, sadece bâzı tanınmış halk şâirlerinde veya muayyen bir asrın şâirlerinde yahut muayyen bir bölge (msl. yalnız Karadeniz yalnız Güney) ve zümrenin (msl. yalnız Yürük ve Türkmenlerin, Yeniçerilerin, tekke şâirlerinin; yahut da yalnız saz şâirlerinin, yalnız folklorik edebiyatın) halk şiiri mahsullerinde araştırmak, konuyu ancak bir kısmıyla alacağı için tatminkâr olmayacak, tayin ettiğimiz sahanın Türk halk şiirinde bu muhtevanın asırlara, bölgelere, zümrelere göre ne vaziyette olduğunu kâfi derecede gösteremeyecekti.

[VIII] Tezimizde, bu muhteva tedkiki geniş ölçüde tutularak:

- a) Yunus Emre’den zamanımıza kadar bütün asır ve seviyelerdeki mahsullerle, tayin ettiğimiz sahada, Türk halk şiirinin tabiatından aldığı unsurları meydana koymak,
- b) Bu unsurlarile tabiatın bu şiirde nasıl bir mevki aldığı ve nasıl işlendiğini tesbit etmek,
- c) Unsur ve işleyiş bakımından müşterek noktaları bulmak esas gayeyi teşkil etmiştir.

Çok geniş bir sahaya yayılmış olması dolayısıyla bu tabiat muhtevası münhasıran, şiir unsuru olmak ve şiirdeki hâli bakımından ele alınmıştır.

Bu geniş konu, araştırmamızda malzeme, tasnif ve tahlil, terkip olmak üzere üç safha hâlinindedir.

1. Halk şiirinin tabiat muhtevasını ve bunun tabii olduğu işleniş şekillerini tam olarak ortaya çıkarabilmek için, her şeyden evvel çok zengin bir malzemeye dayanmak şarttır. Mahdut miktarda malzemeyle bu konu fakir kalmağa mahkûmdur. Yapılacak araştırma, halk şiirinin geniş bir malzeme yığını içinde dağınık hâlde bulunan tabiatla ilgili bütün mevadı toplayabildiği nisbette kıymet kazanabilir. İşte bu zaruretleri göz önünde

bulundurarak mevcut halk şiiri neşirleri; halk şiirine âit metinleri ihtiva eden her nevi mecmua, coğrafi, tarihî, etnografik eserler mahallî neşirler ve İstanbul kütüphanelerindeki muhtelif yazma mecmualarla cönkler üzerinde geniş ölçüde bir malzeme taraması yaptık. Mahallî neşirlerle, konumuz için bilhassa önemi olan Halkevleri neşriyatının umûmî kütüphanelerimizde pek azı bulunabildiğinden, bunları te'min etmek hususunda hayli güçlük çektik, ancak yerlerinden getirtmek ve hususî ellerde görmek suretile istifade edebildik. Cönklerde, mecmualarda, kitaplarda bazan yüzlerce metin okunduğu hâlde, konumuzla ilgili olarak ancak bir iki maddenin bulunabildiği hâller olmuştur. Bazan da, muhtelif motifleri ihtiva etmesi dolayısıyla bir metinden müteaddit fişler çıkarmak mecburiyeti hasıl olmuştur. Üç senelik [IX] bir mesai sonunda konumuza âit mezbûl malzeme toplamağa muvaffak olduk.

2. Konumuzun lâyıkile araştırılması için gereken geniş malzemenin elde edilmesini müteakip, bu yığın hâlindeki malzemeyle ilgili zikirlerin şiir içindeki fonksiyonları, hangi münasebetlerle yer aldıkları ve kompozisyon, tasvir ve duygular bakımından tahlilini yaparak karakterlerini ve dayandığı esasları meydana çıkarmağa çalıştık. Bu safha, çalışmamızın en yorucu kısmını teşkil etmiştir. Halk şiirinde tabiata âit zikirlerin en büyük kısmını, şiirde diğer mısralarla belirli bir münasebet göstermeyen küçük zikirler hâlinde oluşu, bilhassa duygu bakımından münasebet ve fonksiyonlarının tesbitinde güçlük doğuruyor. Bu küçük zikirler, yalnız kendi içlerinde alındıkları zaman istifade bakımından çok kısır bir durum göstermektedir. Aynı zamanda, muayyen bir tabiat konusu hakkındaki müstakil şiirlerin de muhtevasında ekseriya, konuları dışında başka unsurların ve duyguların yer alması, bunların tedkikini güçleştirmiştir. Tek başına alındıkları zaman izahı güç olan bu dağınık ve yığınlar tabiat zikirlerini, aslında hâiz oldukları müşterek münasebetleri araştıran esaslara irca ettik.

3. Halk şiirinin tabiat muhtevasını teşkil eden unsurların, geniş bir malzeme üzerinde teker teker ele alınarak şiirdeki mevkileri, kompozisyon, tasvir ve tabiat duygusu bakımından yapılan tahlillerin ortaya koydukları neticelerin terkiibini yaptık.

Halk şiirinde tabiat konusu, motiflere istinat ettiğinden buna göre bir tedkik metodu takip ederek konuyu motifler etrafında ele almak gerekmiştir. Halk şiirinde tabiat, kendisini unsur ve motif hâlinde tedkik ettiğimiz zaman mevcuttur. Çünkü, bu şiirde tabiata âit zikirlerin büyük kısmı tabiatı geniş bir peyzaj veya tablo hâlinde ifade etmekten çok, onun münferit bir unsurunu ihtiva eder. Bu unsurlar şiirde, bir tabiat dekoru teşkil etmeyen, kendi başına, dağınık, serpinti zikirler veya münferit ve

müstakil bir tem hâlidir. (msl. yalnız at, yalnız turna, yalnız bülbül, [X] yalnız yayla, yalnız bulut, yalnız rüzgâr, yalnız koyun, yalnız geyik, yalnız meyva, yalnız güneş, yalnız ay, yalnız kuğu gibi). Tabiat tablosunun geniş alındığı hâller de yine muayyen motif-konulara istinad eder: dağ, yayla, ilkbahar. Bu üç ana motif haricinde, peyzaj veya geniş tablo hâlinde tabiata tesadüf edemeyiz. Bu üç ana motif-konuda ele alınan unsurlar da yine müşterek motiflerden ibarettir. Bu üç konu dışına çıkıldığı zaman tabiat, bir iki unsuru ihtiva eden küçük zikirlerden veya teşbih ve mecazlardan, yahut da müstakil konu hâline gelmiş münferit bir unsurdan (msl. bülbül, turna, koyun, kuğu, nehir, at, rüzgâr, geyik gibi) ibarettir. Bundan başka, bu münferit unsurların muayyen münasebetlerle ele alınışı da tabiat konusunu, motif kadrosu içinde tetkiki icap ettirmektedir.

Tabiat motiflerinin dayandığı esas ve münasebetleri tetkik ederken, örneklerin dercinde, münhasıran kronolojik bir sıra tertip etmek zihniyetine tabi olmıyarak, bu münasebet ve esasların en sarıh olduğu örneklerden daha kapalı bulunduğu örneklere doğru gitmek tarzını tercih ettik. Bu noktaların, bu suretle daha iyi belirtilmesi mümkün olabilirdi. Sırf kronolojik bir sıra takip etmek gayesile bu münasebetlerin, sarıh bir şekilde gösterileceklerine, örneklerde karışık ve dağınık bir hâl almasını mahzur bulduk. Esasen, elimize metinleri intikal eden bir çok halk şâirinin ve bilhassa anonim halk şiirlerinin âit olduğu zaman bilinmediği için tam bir kronolojik sıra takip etmek mümkün değildir. Mamafih, münasebetlerin çok bariz olduğu hâllerde kronolojik sırayı tatbik ettik.

Tabiatın halk şiirinde yer alış ve işlenişine âit esasları, bol malzeme vererek göstermek ve bu hususta izahlarımızı te'yyit için müteaddit örnekler almak yolunu zarurî gördük. Malzemesi şimdiye kadar toplanmamış böyle bir konuda muhtevanın ve onun dayandığı esasların az örnekle belirtilmesi mümkün değildir.

Bu izahlardan sonra, tezimizin, tayin edilen saha ve metod dairesinde, Türk halk şiirinde tabiat konusuna getirdiklerini şu noktalar etrafında toplayabiliriz: 1. Geniş bir literatüre dayanılarak elde mevcut [XI] en eski metinlerden zamanımıza kadar halk şiirinde tabiat muhtevasına âit çok dağınık bir vaziyette bulunan malzeme meydana çıkarılmış, bir araya toplanmıştır. Böylece halk şiirinde tabiat konusu hakkında zengin mevad elde edilebilmiştir. 2. Bu geniş malzeme üzerinde, tahliller yapılarak, halk şiirinde tabiatın türlü unsurlarile ne şekilde yer aldığı ve işlendiği tesbite çalışılmıştır. Her türlü tabiat unsurunda, bu noktalar ayrı ayrı yoklanıp gösterilmiş bulunmaktadır. 3. Bu tahliller sonunda halk şiirinde tabiat konusunun a. repertuar, b. kompozisyon, c. tasvir, d. tabiat duygusu, e. tradisyon bakımından haiz olduğu karakter ve esaslar üzerinde bir terkip

meydana getirilmeğe çalışılmıştır.

Tabiat muhtevasının ve bunun şiirdeki mevkiinin ortaya konulmasını takip edecek bir çok meseleler vardır. Tezimiz, türlü problemleri ihtiva eden bu konuda ancak muayyen bir safha ve bu meselelerin tetkiki için bir zemin hazırlama teşkil etmektedir. Bu meseleler, bir kısmı Türk edebiyatının ayrı ihtisas şubelerinde çalışmayı icap ettiren ve her biri ayrı bir tez mevzuu olacak meselelerdir. Bunların en başında diğer Türk halklarının edebiyatında tabiat konusunun meydana çıkarılması ve mukayesesi gelir. Bu, tedkik ettiğimiz saha dahil, bütün Türk halklarının şiirinde hangi tabiat unsur ve tahassüslerinin müşterek olduğunu, Anadolu'ya intikal eden Türklerin şiirinde bu yeni coğrafya ve tabiatın te'sirlerinin neler olduğunu, neleri değiştirdiğini ortaya koyacaktır. Diğer Türk halklarının şiirindeki tabiat muhtevasını toplayıp tedkik etmeden bir iki münferit örneğe bakarak bu konuda hüküm vermenin ilmî bir hareket olmayacağını sanıyoruz. Halk şiirindeki tabiat muhtevasının, divan şiirinininkile karşılaştırılması, benzerlik ve aykırılıkların tesbiti –ve aynı zamanda Türk edebiyatı içinde bir mukayeseli edebiyat tetkiki olması– bakımından ehemmiyeti haizdir. Divan şiirinin Anadolu'daki ilk mahsullerinde halk şiirindekiyle müşterek tabiat unsurları bulunup bulunmadığını ve bunun zamanla nasıl bir seyir gösterdiğini tahkik etmek enteresan bir mevzu olacaktır. En eskisinden başlayarak bütün divan şiiri metinlerinin tabiat konusu bakımından taranıp ortaya tasnif ve tedkik edilmiş geniş malzeme çıkarılmadıkça halk şiiri ile ilmî ve kifayetli bir mukayese yapmak mümkün değildir. Bunlardan başka Türk halk şiirinde tabiat konusu üzerinde tedkik edilecek daha bir çok problem vardır: msl. Türk halk şiirinde tabiat motiflerinin menşe'i; çiçek ve kuş motiflerinin yabancı isim taşınması meselesi; tabiat motiflerinde mitolojik izler; tabiat duygusunda dinî-sihri bakiyeler; Anadolu'da vaktile yaşamış halkların (Eti, Bizans, Ermeni) edebiyatlarındaki tabiat konusu ile mukayese; tabiat konusuna kültür ve coğrafyadan hangisinin hakim olduğu meselesi; İslâm kavimlerinin halk şiiri ile mukayesesi gibi; yahut tek bir motifin geniş olarak tetkiki (msl. Türk kavimlerinin halk şiirinde ve folklorunda at, turna, dağ gibi).

Tezimizin, şimdiye kadar üzerinde –ne kemiyet, ne de keyfiyet bakımından- tatmin edici tedkikler yapılmamış bir konuda, dayandığı saha ve malzeme cihetile geniş ölçüde ilk tedkik denemesi olması itibarile muhakkak ki kusur ve noksanları olacaktır. Tedkik ettiğimiz konunun şartları dolayısıyla bunların müsamaha ile mülâhazasını dileriz.

Bu tezin meydana gelmesinde teşvikleri ile yardımlarını gördüğüm hocam Profesör İsmail Hikmet Ertaylan ve Profesör Ahmed Hamdi Tanpınar'a teşekkürlerimi ifade etmek isterim.